

Open Monumentendag en Dag van de Architectuur vallen voor het eerst samen

We moeten het doen met wat we hebben

Net als gepensioneerden zien monumenten er almaar jonger uit. Erfgoed en hedendaagse architectuur krijgen dan ook steeds meer met elkaar te maken. Ga dit weekend zelf maar kijken. **GEERT SELS**

De Open Monumentendag en de Dag van de Architectuur hebben dit jaar een date en daar maken ze geen geheim van. Voor het eerst vallen beide evenementen op dezelfde dag: zondag 10 september. De architecten hebben daar zo'n lol in dat ze er meteen een festival van een volle wittebroodsweek van maken.

Verspreid over Vlaanderen zijn er 600 monumenten die de deuren openen. U kunt ook bij 90 hedendaagse bouwsels of architectuurbureaus op bezoek. Van sommige locaties is amper te achterhalen tot welk evenement ze behoren. Een cuvee van gebouwen is door beide organisaties naar voor geschoven.

Het herbestemmen van oudere gebouwen staat al een poos op de radar. Stilaan wordt het evident, soms komen er geëngageerde figuren aan die pas die zich niet laten tegenhouden door een obstakel. Hiernaast brengen we er enkele in beeld.

Het is niet omdat we gebouwen de rug toekeren dat ze niet meer dienstig kunnen zijn. Religieuze panden als beginhoven en kloosters blijken vaak dicht bij zichzelf te blijven als ze zorgcentra worden. Leegstaande kerken zijn iets moeilijker te converteren. Dat zijn dan ook heilige huisjes.

Veel industrie heeft zich verlegd. Brownfields, pakhuizen en havenbuurten laten zich ontarmen tot hippe buurten. Knooppunten van oude mobiliteit zijn toe aan een update. Steden ontdekken dat hun station en achterkant heeft waar mogelijkheden liggen om te ontwikkelen.

Het onderscheid tussen erfgoed en eigentijdse architectuur is aan het vervagen, schrijft het Vlaams Architectuurinstituut in een vlugschrift. Bouwen op maatschappelijk nuttig terrein is steeds minder gangbaar. We moeten het meer gaan doen met wat we hebben. Oude gebouwen krijgen renovaties en restauraties, leegstaande gebouwen worden opnieuw ontwikkeld. Architecten proberen in de stad verdichtingen aan te brengen. 'De toekomst van de stad wordt in toeneemende mate bepaald door wat er al is', klinkt het.

In de jaren '70 moest een gebouw minstens uit 1800 zijn om een monument te kunnen zijn. Ondertussen dateren de jongste monumenten uit de jaren '90. Nu de omloopnelheid van een bouwselektie korter wordt, is de erkenning tot monument een statement tegen de wegvermenigvuldiging.

Open Monumentendag
Vlaanderen, zondag 10/9
Dag van de Architectuur
Vlaanderen en Brussel, zondag 10/9

De lege gebouwen bleven gevrijwaard, zodat het verhaal van de steenbakkerij nog verteld kan worden. © Filip Dujardin

Boom: de architect

Steenbakkerij wordt woning en kantoor

Als de wind goed staat (of slecht), waaien de beats van Tomorrowland tot op de steenbakkerswijk van Noeveren. Door de industrialisering is die sinds de jaren '70 verlaten. Het werd een no-go-zone en wie er toch kwam, dumpte er afval. Op de immense fabriekszone raakten veel gebouwen in verval. Twintig jaar geleden kocht een pottenbakker de hele site om er een keramisch centrum uit te bouwen. Dat was te groot gedroomd om heel de oppervlakte te coveren.

Er was dus hulp nodig. De site werd in drie delen verkocht. Architectenbureau Lezze nam de zorg voor het middengebied op zich. 'Inmiddels heeft de gemeente het potentieel van de site ingezien', zegt Roland Piffet. 'Regelmatig dienden zich plannen aan met projectontwikkelaars. Maar alle gebouwen zijn nu in privébezit. Ze zijn gevrijwaard en kregen een licht commerciële invulling. Er is nog wel altijd druk om aan de randen van het ge-

bied bouwprojecten aan te snijden.' In het middendeel heeft Lezze zijn bureau, twee woningen en een polyvalente ruimte ondergebracht. 'We hebben vooral veel leeg gelaten', zegt Piffet. 'Over elke baksteen die we afbraken, is twee keer nagedacht. Verspreid over twee verdiepingen is er 2.000 vierkante meter beschikbaar. Daar hebben we er maar 500 van benut. De lege gebouwen vrijwaren we, zodat het verhaal van de steenbakkerij nog altijd verteld kan worden.'

De industriële oven, de oorspronkelijke hoogspanningscabine, de machinehal en de droogloodsen zijn nog steeds intact. 'De centrale kern van ons gebouw bestaat uit zes droogtunnels. Dat zijn schachten van drie meter breed en twintig meter lang waar de kleivormen lagen te drogen. Ze nemen het grootste deel van het gelijkvloers in, maar we gebruiken ze niet. Daarnaast ligt ons bureau. Op de eerste verdieping hebben we centraal een

loft gebouwd, rond een patio en volledig in glas. Zo heb je meteen het overzicht over de schoorstenen en de organisatie van de site.'

Onder een groot afdak organiseren de bewoners regelmatig activiteiten om een breder publiek naar de industriële site te halen. 'We hebben al een paar keer feesten en concertjes opgezet. De schouwen en de oven zijn een ideale biotoop om vleermuiszichten te doen.'

'Over elke baksteen die we afbraken, is twee keer nagedacht'

ROLAND PIFFET
Architectenbureau Lezze

In Lier geeft een collectief podiumkansen aan jonge muzikanten. © Bart De Vos

Lier: het collectief

Kerk wordt podium

'Met een hoop zotte Lierenaren hebben we ons project aangepakt', zegt Bart De Vos. Pal in het centrum van Lier zagen ze op de kloosterste van de jezuiten een vrijgekomen kerk. Die was in de jaren '80 leeg komen te staan en ze werd weinig functioneel benut.

'Onze muziekcademie probeert de leerlingen zo veel mogelijk podiumervaring te geven. Met een school die blijft groeien, zijn we steeds op zoek naar ruimte om te zingen, een concert te geven of toneel te spelen. De kerk was in ruime mate geschikt en werd gebruikt als opslag van een verzekeringskantoor.'

Een paar keer was de academie er dicht bij om de aankoop op de politieke agenda te krijgen. Finaal ging het mis. 'Dan doen we het zelf, dachten we. Met negen hebben we in 2004 een vzw opgericht', zegt De Vos. 'Geld hadden we niet, maar een jaar later hebben we de kerk gekocht voor 125.000 euro. We zouden wel zien. Eerst was het handen uit de mouwen. Met een ploeg vrijwilligers hebben we er drie containers puin uitgehaald. Daarna zochten we geldschieters en stelden we dossiers op.'

Met succes. De zotte Lierenaren slaagden erin een eerste restauratiefase van 830.000 euro af te ronden. Daar konden ze tot 80 procent subsidies voor in de wacht slepen. Nu de stad Lier geen kopzorgen meer had, betaalde ze jaarlijks

een gebruiksvergoeding aan haar academie. 'Tijdens de werken kwamen er soms solisten nat van het podium omdat het binnen regende. Bezoekers wrumden zich per twee door een smalle doorgang langs een bouwkraan. Het publiek heeft veel goodwill getoond.'

Toen was het tijd voor een extra nieuwbouw. Daar leende het collectief 2,4 miljoen euro voor. 'Onder begeleiding van de Vlaamse Bouwmeester vonden we architecten die de kerk konden aansluiten op een nieuw gebouw. Een glazen paviljoen geeft toegang tot de kerk, de school en het nieuwe gedeelte. Daarnaast staat eigentijdse architectuur, strak in het wit. Het nieuwe gedeelte is het spiegelbeeld van het oude. In zo'n dertien jaar tijd hebben we toch maar mooi twee grote bouwfases afgerond. Nu zouden we nog graag wat hulp krijgen voor de binnenrestauratie.'

'Met een ploeg vrijwilligers hebben we er drie containers puin uitgehaald'

BART DE VOS

In Nevele stonden de architecten voor een bijzondere opdracht. © Kris Vandevorst

Nevele: de eigenaar

Kasteeldonjon wordt huurhuis

Het 'kasteel van Nevele' is eigenlijk een klooster uit de napoleontische tijd. Toch is dit geen geval van zelfoverschatting. Volgens de geschiedenisboeken woonde hier wel degelijk de heer van Nevele. Allen was hij in de veertiende eeuw al verkast naar Ooidonk.

'Achteraan op het terrein staan twee appartementen die we verhuuren', zegt eigenaar Carl Schelstraete. 'Die waren toe aan renovatie. Bij het vrijmaken van de gebouwtjes troffen we een breuk aan in het plakwerk. Die werd veroorzaakt door een ronde vorm. Het bleek een ontlastingsboog van een tongewelf. Toen wisten we dat we op een donjonmuur waren gestoten. Het was dan ook nog eens het gedeelte van de muur waar de toegangs-poort in zat.'

De bewoners hadden wel een vermoeden dat er nog stukken van de kasteeldonjon op de site moesten zijn. Daar was het klooster namelijk tegenaan gebouwd. Toen het klooster begin negentiende eeuw werd opgetrokken, had de donjon nog zijn volledige hoogte, zowat twintig meter. Het gebouw, dat op een heuvel gelegen was, moet imponerend geweest zijn tegenover de lage huiskies in de buurt.

Kom dat tegen, een donjon in je achtertuin. Schelstraete: 'Als je zo'n historisch relicta aantreft, creëert dat een verantwoordelijkheid. Zeker als het bij het archeologisch onderzoek duizend jaar

oud blijkt te zijn, zo oud als het Gravensteen. Daarom hebben we besloten de werken twee jaar stil te leggen voor een grondig wetenschappelijk onderzoek. Dat scheelde wel wat aan huurinkomen. We hebben de plannen voor de renovatie aangepast, zodat de muur in zijn volle glorie zichtbaar is. Dat heeft enkele tienduizenden euro's meer gekost.'

Het bureau DDM Architectuur stond plots wel voor een heel bijzondere opdracht. Ook architect Wim Goes gaf input. De twee appartementen werden hergroepeerd tot één huurwoning. Eén zijde is ingenomen door de donjonmuur en de toegangspoort is geaccentueerd met een raam. De reparaties zijn minimaal, zodat de sporen uit het verleden zichtbaar zijn. Een wenteltrap houdt de muur vrij. 'We zijn vier jaar bezig geweest', zegt Schelstraete, 'maar het is wel een uniek pand nu.'

'De plannen aanpassen heeft ons enkele tienduizenden euro's meer gekost'

CARL SCHELSTRAETE
Eigenaar